

Το «Lever House» στην Ν. Υόρκη «Lever House» in N.York

ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΤΕΥΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Της γλυπτρίας Κας ΦΡΟΣΩΣ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗ - ΜΕΝΕΓΑΚΗ

Plastic achievements in American Architecture
by Mme Phroso Eftymiades - Menegakis

Υπάρχει μία εύγλωττη ιστορική παρουσία: Είναι τα μνημειακά αρχιτεκτονήματα — ναοί, παλάτια, θέατρα και κάθε λογής δημόσια κτίρια — που μας κατέλιπαν οι μεγάλοι πολιτισμοί, οι μεγάλες, πολιτιστικά, εποχές. Όπως των Αιγυπτίων, των Ελλήνων, των Ασσυρίων, των Ινδών, των Κινέζων. Άκόμα των Incas και των Mayas. Και εποχές σαν του γοτθικού ρυθμού, σαν της Αναγέννησης, κλπ.

Η παρουσία αυτή δίνει μία ιστορική δικαίωση σε μία πίστη για την ανάγκη στενής συνεργασίας αρχιτεκτονικής και γλυπτικής, την ανάγκη μιας πλαστικής και αρχιτεκτονικής συναντίληψης στην δημιουργία ενός μνημειακού — με την ευρύτερη δυνατή έννοια του όρου — αρχιτεκτονήματος. Γιατί, όπως είναι γνωστό, τα πιά άξιόλογα μνημειακά αρχιτεκτονήματα, ο' όλους αυτούς τους πολιτισμούς και εποχές, είναι γεννήματα αυτής της συνεργασίας και συναντίληψης. Ένα ύψιλο παράδειγμα είναι τα αρχιτεκτονήματα των Mayas. Σ' αυτά, το γλυπτικό στοιχείο, αόστηρά στυλιζαρισμένο, μ' ένα πνεύμα ύποταξης και δημιουργικής αφαίρεσης, δένεται άβυσσα με το αρχιτεκτονικό στοιχείο, συναποτελώντας τελικά μία υπέρτατη αρμονία. Και το πιο σημαντικό είναι πως το γλυπτικό στοιχείο, παράλληλα, έχει άχθη και σε στοιχείο οργανικό της δόμησης. Θα μου μείνουν αλησμόνητα τα μεγαλόπρεπα μνημειακά κτίρια των Uxmal, Kabah, Sayil, Labnah και Chichen Itza, στο Yucatan του Μεξικού.

Και είναι βέβαια αλήθεια πως στον αιώνα μας η συνεργασία αυτή αδυνάτισε και τελικά σχεδόν έπαυσε να υπάρχει. Η γλυπτική και η αρχιτεκτονική άκοιούθησαν αποκλίνοντες δρόμους. Αυτό όφείλεται, ως πιστεύω, στα εξής αίτια:

Από την πλευρά μόν της αρχιτεκτονικής, στο ότι η αρχιτεκτονική περιόδισε μία μεταβατική περίοδο, με τα καινούργια επαναστατικά υλικά — όπως το βέλος ατσάλι, κλπ. — κι' είχε ν' αντιμετωπίσει και να επιλύσει άπειρα προβλήματα κατασκευαστικά και οικονομικοτεχνικά ως και προβλήματα μιας χωρονομικής αντίληψης, που να προσαρμόζεται και να καλύπτει τις ανάγκες ενός ραγδαία εξελισσόμενου αστικού πολιτισμού. Με τέτοιες προϋποθέσεις, στις οποίες πρέπει να προστεθεί και η γενικώτερη τάση του αιώνα μας προς την άπλοποίηση και αφαίρεση, είναι φυσικό το ότι ώδηγήθηκε στην λύση του «λιτού στύλ», που ανέκυπτε δικαιολογημένα, σαν πιο ταιριαστό στην ύψη των καινούργιων υλικών και στην κατασκευαστική μορφή που αυτά έπιβαλαν. Έτσι ο αρχιτέκτων προτίμησε την συνεργασία με το «μηχανικό» και τον «Industrial designer» παρά με τον καλλιτέχνη.

Απ' την πλευρά, τώρα, της γλυπτικής στο ότι ο καλλιτέχνης — πέραν του γεγονότος, ότι είχε παύσει ή αναζητήσει της συμβολής του στο αρχιτεκτονικό έργο — όντας ο ίδιος εύαισθητος φορέας των συναισθηματικών προεκτάσεων του ανήσυχου πνευματικού κλίματος της εποχής του — μιας εποχής κρίσης των αξιών, «διάλυσης» και αναζήτησης, μιας εποχής «μεταβατικής» — απέσπυθη «εις εαυτόν». Και έζητησε να έκφραση πλαστικά, με μία άγωνιώδη και συχνά μαρτυρική αναζήτηση νέων «tendances», νέων μορφικών τρόπων και υλικών αυτών ως ά το μο την όποια συμμετοχή του στα γενικότερα προβλήματα και στην όλη άγώνια της εποχής του.

Άλλά όσο αλήθεια κι' αν είναι αυτά, όσο κι' αν η αρχιτεκτονική και η γλυπτική πήραν αποκλίνοντες δρόμους, ως τόσο ποτέ δέν έπαυσε να υπάρχει το αίτημα για μία τέτοια συνεργασία, σαν αίτημα πνευματικά, άκατάλυτο, με μακροίωνα ιστορική δικαίωση, που δέν είναι δυνατό να το κλονίσουν οι, άλλωστε φυσικές και αυτονόητες, μεταπτώσεις που μπορεί να συμβούν στο μικρό χρονικό διάστημα — μιας, δύο γενιών — μιας εποχής «κρίσεως», «αναζήτησης», και «μετάβασης».

Πέραν όμως άπ' την ιστορική δικαίωσή του έχει και τη σύγχρονη σταθερή θεμελίωσή του στη συνείδηση και στα έργα κορυφαίων εκπροσώπων της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, που πιστεύουν στην άναγκη συνεργασίας με τον γλύπτη και που άρχισαν να την πραγματοποιούν.

Το πρόβλημα, σήμερα, μπορεί να έχει την άκόλουθη σύντομη φραστική σκιαγράφηση:

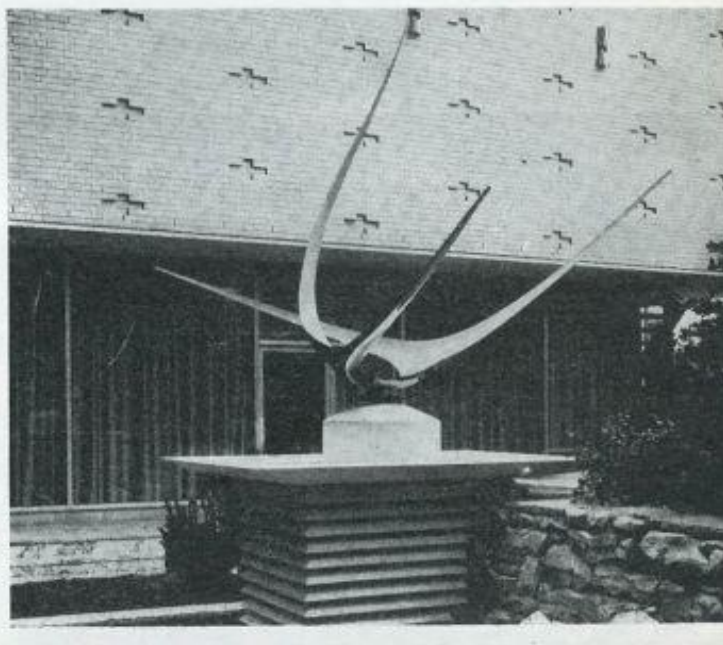
Η λύση του «λιτού στύλ» στη σύγχρονη αρχιτεκτονική υπήρξε μία άναγκη και βέβαια, παράλληλα, μία κατάκτηση. Είναι όμως μία ολοκληρωμένη λύση; Η γύμνια και το άνεκφραστο των υλικών και η υπερβολική λιτότης των επιφανειών δέν όδηγεί στην περιοχή του στεγνού, του μονότονου και, συχνά, του χωρίς προσωπικότητας; Μπορεί να μην υπάρχει βέβαια η νοσταλγία του νατουραλιστικού αγάλματος ή του όποιουδήποτε ρηχού, «διακοσμητικού» γλυπτικού στοιχείου. Δέν υπάρχει όμως η άμεση άναγκη μιας amplification της αρχιτεκτονικής σύνθεσης μέσα στο χώρο, άφου ένα γλυπτικό έργο στη σωστή κλίμακα και στο σωστό πνεύμα, μπορεί χωρίς άμφιβολία να πλουτίσει και να ολοκληρώσει το «spatial ambients»; Παράλληλα οι άπλιες επιφάνειες του μοντέρνου ρυθμού δέν ζητούν συχνά για την πλαστική τελείωσή τους το «louches» του καλλιτεχνήματος;

Στρατιώτης και γω από χρόνια, άπιδ τον καιρό άκόμα που σπούδαζα τις, με το «Baukeramik», γλυπτικές έραρμογές, στην Academie für Angewandte Kunst της Βιέννης, της ίδιες για την έπιβίωση της αναβίωσης αυτής της συνεργασίας, έπωφελέθηκα από την τιμητική πρόσκληση που μου έκανε η Κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής να έπισκεφθώ τη χώρα της και να παρακολουθήσω τις τελευταίες έπιτεύξεις της γλυπτικής και ζήτησα να δω τι έχει γίνει και στον τομέα αυτόν στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Όπως ήταν φυσικό η ευρωπαϊκή παράδοση έπηρεάσε για πολύ καιρό την άμερικανική «δόμηση». Τα κτίρια του καιρού αυτού, παρά τον τόνο του άμερικανικού δυναμισμού των, φέρουν κατά το πλείστον έδηλο τον έθνικό χαρακτήρα της οιασδήποτε ευρωπαϊκής προέλευσής τους. Και πολλές φορές, τα δημόσια ίδια κτίρια, δέν είναι παρά ψευδοκλασικές έλληνικές αναβιώσεις. Την περίοδο αυτή, η όποια γλυπτική «διακόσμηση» είναι φιγούρες και άνάγλυφα με θέματα ιστορικά ή άλλα, που τοποθετούνται σαν στολίδι και ζούν τον αυτόνομο, οιοδήποτε αισθητικό τους κόσμο. Κάποια βήματα στο πνεύμα μιας κάποιας συνεργασίας με το αρχιτεκτονήμα, κάνουν γλυπτικά έργα των άμίσως προηγουμένων γενιών, που χρησιμοποιήθηκαν στο σκοπό αυτό.

Μοντέρνα γλυπτική σε στιλπνό άτσάλι του άμερικανού γλύπτη Jose de Ribera μελετημένο για το ξενοδοχείο Hilton στο Dallas, Texas

Modern sculpture in bright steel, by Jose de Ribera, for new Hilton hotel in Dallas, Texas

Στά τέλη του 19ου αιώνα, στις 'Ηνωμένες Πολιτείες (στό Chicago) άκούστηκε ή φωνή του μεγάλου προδρόμου τής αμερικανικής αρχιτεκτονικής του Louis Sullivan, που έκυρξε τήν άρνηση του παρελθόντος, ενός παρελθόντος επηρεασμού και μίμησης και τήν πίστη του στο ότι ή 'Αμερική θά έπρεπε νά δώση τήν δική της έκφραση, σέ μία νέα αρχιτεκτονική μέ βάση τó αδερμάντινο δόγμα: « Form follows function ».

Ο Sullivan έδιδασκε, έκτισε και έφανάτισε. Καί δημιούργησε μία νέα φρουρά αμερικανών αρχιτεκτόνων. Καί τó έργο του συνέχισαν αρχιτέκτονες σάν τούς Frank Lloyd Wright και Mies van der Rohe. Έτσι γεννήθηκε ή αμερικανική αρχιτεκτονική που μέ τις, έν συνεχεία, έπιτεύξεις της άποτελεί μία νέα κατάκτηση του άνθρώπινου πολιτισμού.

Ευρύτερα έχει τις ρίζες της στις καταπληκτικές τεχνικές έπιτεύξεις του νέου κόσμου και στην ανασπóρευκτη άποστολή της νά καλύψη τις μεγαθηριακές, ποσοτικά και δυναμικά, ανάγκες του αμερικανικού τρόπου ζωής. Άξιοποίησε τις τεχνικές έπιτεύξεις και ανταποκρίθηκε στην άποστολή της. Κι' αυτά, χωρίς νά προδώση τó « αισθητικό αίτημα », τó αίτημα του « καλού », του « ωραίου ». Άπ' έναντίας τó έπλούτισε, τó ανανέωσε, του έδωσε νέα, σχεδόν ανασπóντερη, προκταση κι' άποτέλεσε τή βρουσομάνια τής νέας, τής « μοντέρνας » αισθητικής αντίληψης.

Ο ούρανοξύστης, που άποτελεί τή δεσπόζουσα έκφραση τής νέας αμερικανικής αρχιτεκτονικής, διέφυγε τήν περιοχή τής αυθάδειας χάρις στην πλαστική μεγαλοσύνη των δημιουργών του, που τόν « άνέτειναν » πρós τόν ούρανό θεμιτά, σάν τά πελώρια δέντρα τής πατρίδας τους, άφίνοντας, — μέ τή σοφή άρθρωση των « πλάκων » του και τή ραβινότητα των μαζών του — νά λικνισθούν οι κορφές του από τó άγέρι του άπέραντου αμερικανικού ούρανού, ίδια ανάλαφρα σάν τις κορφές αυτών των δέντρων.

Αυτή ή έρεση πρós « άνάταση », πρós τή μετεώρηση του όγκου και τήν άτμοσφαιρική διάβλασή του — αισθητικός προάγγελος του έπερχόμενου άτομικού αιώνα — αυτή ή άπελευθέρωση, στην πλαστική, από τήν τυραννία του νόμου τής βαρύτητας (άπελευθέρωση που είχε τή σύστοιχη έπίεραση της στή διαμόρφωση των τάσεων τής μοντέρνας γλυπτικής) ώδήγησε σέ πραγματοποιήσεις, όπως τó Lever Brothers House, τόν ούρανοξύστη τής Park Avenue. Φτιαγμένος άλο λαδοπράσινο κρούσταλλο, μέ πλαίσια από λεπτό άτσάλι (stainless steel) άκροπατάει στή γη και πότε λικνίζεται ανάλαφρα, κομπορωτός, γεμάτος νεάτα — φλάμπουρο του νέου κόσμου — και πότε μέ τά παύνησιματά, από τó φώς του ήλιου ή τής ηλεκτρικής ένεργειας, μετωρίζεται σάν άστρο, σύμβολο του έπερχόμενου νέου αιώνα.

Άπό τήν άλλη μεριά τó αιώνια άκοίμητο πλαστικό ένστικτο είναι έκείνο που ώδήγησε τούς παλιότερους τέκτονες των ούρανοξύστην του συγκροτήματος του Rockefeller Center, σέ τέτοιο πλάσιμο των μαζών τους και τέτοια σύνθεση των όγκων των μεταξύ των, ώστε ό κάθε εύαισθητος δάκτης, περπατώντας τήν Έκτη λεωφόρο, θά σταματήσει μέ τήν άίσθηση μιας άπóκοσμης μουσικής που βγαίνει από ένα πελώριο « orgue », τó συγκρότημα των ούρανοξύστην του Rockefeller.

Άν πάλι δεις τó Auditorium του Massachusetts Institute of Technology (M.I.T.), μέ τó επαναστατικό σχήμα του — ένός όγδδον σφαίρας, που μόλις άγγίζει τή γη σέ τρία σημεία, έτοιμο λες γιά άπογείωση, κι' ως τόσο κυρίαρχο τής μάζας του και πειστικό άπόλυτα στην έπίγειο άποστολή του, θαυμαστό στην έσωτερική του χωρονομία, γεμάτο λειτουργική άνυση, εύγένεια και φαντασία στην τελείωση των λεπτομερειών του έσωτερικού του χώρου. Τó Auditorium αυτό είναι ένδοξο έργο του Eero Saarinen, αυτού του « ίννοοατενι », και θαυμαστό δείγμα του πόσο ή άξιοποίηση των καταπληκτικών τεχνικών έπιτεύξεων του νέου κόσμου έπέτρεψε στον αρχιτέκτονα νά άπελευθερωθί από κάθε προίστορία αρχιτεκτονικού σχήματος και νά δημιουργήση αυτός, μέ μία θαυμαστή « integrity structurale » τó σχήμα που ταίριαζε στό πλαστικό του όραμα. (Στήν παρακείμενη εικόνα του έσωτερικού του Auditorium τά όρθωγώνια παννώ που κρέμονται από τήν όροφή είναι τά περίφημα

Γλυπτό από άργάλιο και μόλυβδο, του 'Αμερικανού γλύπτη Herbert Ferber
Sculpture, bronze and lead, by Herbert Ferber, U. S. A.

« Clouds » που σκοπό έχουν νά διαχέουν και νά κατευθύνουν τόν ήχο πρós τούς άκραστές. Η τεχνική αυτή τελειοποίηση τής άκουστικής άπελευθέρωσε τόν αρχιτέκτονα από τήν σχηματική παράδοση των αναλόγων οικοδομημάτων).

Κι' αν ύστερα δεις, αντίκρου στο Auditorium τήν άπροσδόκητη κυλινδρική έκκλησούλα, του ίδιου αρχιτέκτονα, που λειτουργική της άποστολή είναι νά μισοή να προσευχεται όποιοσδήποτε, άνεξαρτήτως θρησκείματος, ή δέ πλαστική της τελείωση έπιτυγχάνεται μέ τή συμβολή καθάρως γλυπτικών συνθέσεων, που άντικαθιστούν μέλιστα όργανικά στοιχεία του αρχιτεκτονήματος όπως τó καμπαναριό (έργο του γλύπτη Th. Roszak) και τó τέμπλο (έργο του γλύπτη Bertola).

Άν δεις έπιτεύγματα του άλλου θαυμαστά τέκτονα του Mies van der Rohe (αυτός είναι ό δημιουργός του άνοικοδομήμενου περιφημου κτιριακού συγκροτήματος του Illinois Institute of Technology) ή του όνομαστού αρχιτέκτονος Gropius (θυμίζω χαρακτηριστικά τó κτίριο τής νομικής σχολής στό Harvard. Έκει ή συνεργασία του μέ τόν διάσημο γλύπτη Lippold τόν δημιουργό του έκεί ποδοθετούμενου « World Tree » έβασε ένα όρτιο αισθητικό άποτέλεσμα). Η και τά επαναστατικά δομήματα του διάσημου Frank Lloyd Wright. Άν δεις τις μακέτες (ήτανε σέ ειδική έκθεση του Museum of Modern Art τόν περασμένο Μάρτιο) του καταπληκτικού ούρανοξύστη που κτίζεται στό 375 τής Park Avenue έργο των Mies van der Rohe και Ph. Johnson, μέ βασικό οικοδομικό υλικό τó στιλβωμένο στό χέρι (hand rubbed) χαλκό που μοιάζει σάν χρυσάφι από παλιό κόσμημα. Άν δεις τó Technical Center τής General Motors (έργο κι' αυτό του Saarinen) τó τεράστιο αυτό, χαρούμενο πλαστικό, συγκρότημα μέ τις άπέραντες επιφάνειες από κεραμικούς πλίνθους μέ ζωηρόχρωμες γκλαζούρες και μέ τις εύρηματικές λύσεις των λεπτομερειών (ύπάρχει μία έσωτερική σκάλα σέ σχήμα spirale που άποτελεί ή ίδια μόνη της όλακληρωμένη πλαστική σύνθεση). Άν όλα αυτά δεις κι' όσα άπ' τ' άρθρα που σου προσφέρονται, τότε πείθεσαι άκλόνητα γιά τις θαυμαστές πλαστικές έπιτεύξεις τής άληθινά, καταπληκτικής αμερικανικής αρχιτεκτονικής.

Όταν λοιπόν, έτσι και μέ τέτοια καινούργια όραση ό αμερικανός αρχιτέκτων ύπηρεττσε τó προαιώνιο και άκατάλυτο αίτημα τής αρχιτεκτονικής και πλαστικής συναντίληψης, δέν ήταν δυνατό νά δεχτή, άφευκτα και τήν, μέ τήν στενότερη έννοια, γλυπτική συμβολή και παρουσία στο έργο του παρά μόνον όταν κι' αυτή μπορούσενά συμπαρευτή και νά βρισκεται στό ίδιο πνεύμα, στό ίδιο credo. Ο γλύπτης όμως, όπως είδαμε, είχε πάρει τó δικό του αυτόνομο όρομο, Άπ' τήν άλλη μεριά, ή παλιή γλυπτική μέ τις έλληνοαρχαϊκές αντίληψεις, περί βάρους κλπ., που βέβαια τόσο θαυμαστά γιά τόν πολιτισμό έπιτεύγματα έδωσε, ήτανε φαιερό πόσο δέν μπορούσε νά συμπαρευτή, δέν ταίριαζε στα καινούργια επαναστατικά αισθητικά ιδεώδη τής αμερικανικής αρχιτεκτονικής. Έπρεπε νά δημιουργηθί ή « κοινότης » τής αισθητικής αντίληψης. Έπρεπε τó γλυπτικό έργο νά γεννηθί κάτω άπ' τά ίδια νέα ιδεώδη που ύπηρετούσε ό αρχιτέκτονας, έπρεπε νά ξαναγεννηθί ή συνεργασία.

Κι' κρίσιμη και γόνιμη αυτή ώρα ήρθε στην Άμερική. Αυτό που τώρα γίνεται είναι ένα ωραίο « prelude » που προαγγέλει εύφρόσυνα τήν έλευση τής « συμφωνίας ».

Τά έσωτερικά του « Auditorium » εις τó Πανεπιστήμιον τής Massachusetts

Auditorium, University of Massachusetts

